

Sammendrag

Hensikten med denne bacheloroppgaven er å se nærmere på barns medvirkning når det gjelder spørsmål om samvær. Oppgaven tar utgangspunkt i litteraturstudie som metode, og bygger på relevant litteratur og forskning innen barnevernsfeltet. Problemstillingen som belyses i oppgaven er: *hvordan kan barnevernsarbeideren legge til rette for barns medvirkning i spørsmål om samvær etter omsorgsovertakelse?* Barns rett til medvirkning er nedfelt i en rekke lovbestemmelser, men til tross for dette er det flere barn som beskriver å ha en opplevelse av manglende informasjon og medvirkning i samværsordningen. Oppgaven ser nærmere på hvilke elementer barn og unge påpeker som viktig når det gjelder å medvirke. Samtidig presenteres barns egne erfaringer knyttet til medvirkning i spørsmål om samvær og hvilke momenter som er viktig for barnevernsarbeideren å vurdere, når barn skal involveres i samværsspørsmål.

Abstract

The purpose of this bachelor thesis is to look more closely at children's participation when it comes to questions about contact with biological parents. The thesis is based on literature study as a method and is based on relevant literature and research in the field of child welfare. The thesis is based on following issue: *how can the child welfare worker facilitate children's participation in questions regarding contact with biological parents after moving?* Children's right to participation is enshrined in a number of legal provisions, but despite this, there are several children who describe having an experience of lack of information and participation when it comes to contact with biological parents. The thesis takes a closer look at which elements children point out as important when it comes to participate. Simultaneous, the thesis is presenting children's own experiences according to participation, and also which factors that is important for the child welfare worker, to consider, when involving children in questions regarding contact with biological parents.

Innhold

Sammendrag	1
1 Innledning	3
1.1 Tema og relevans	3
1.2 Problemstilling og avgrensning	4
1.3 Forforståelse	4
1.4 Begrepsavklaring	5
1.5 Metode	6
1.6 Oppgavens struktur	6
2 Teori	6
2.1 Juridiske rammer	6
2.1.1 Barnevernets oppgaver	6
2.1.2 Barnets beste	7
2.1.3 Samværsrett	7
2.1.4 Barns rett til medvirkning	10
2.2 Barns utvikling	11
2.2.1 Omsorgssvikt og dens betydning for barns utvikling	12
2.3 Barns erfaring med medvirkning	13
3 Drøfting	15
3.1 Hvordan kan barnevernsarbeideren legge til rette for barns medvirkning?	15
3.1.1 Hva kan være årsaker til barns opplevelser av manglende medvirkning?	18
3.1.2 Dilemma knyttet til barns medvirkning	20
3.2 På hvilken måte kan barnevernsarbeideren inkludere barnets synspunkter i vurdering av samværsordningen?	21
4 Avslutning	23
5 Litteraturliste	25

1 Innledning

«Når jeg får være med på å bestemme så føler jeg meg viktig. Da får jeg det bedre i livet» (Forandringsfabrikken Kunnskapssenter, 2021, s. 15).

I denne oppgaven vil jeg se nærmere på et mye omtalt tema innen barnevernsfaglig arbeid, barns medvirkning, spesielt knyttet til samvær. I nyere tid har også barn engasjert seg og brukt sine erfaringer til å forsøke å styrke egen medvirkning i barnevernet. Barn har etter Lov om barneverntjenester (barnevernloven 1992) § 1-6 rett til å medvirke i alle forhold som vedrører barnet etter denne loven. For å se nærmere på dette ønsker jeg å utforske hvilken erfaring barn og unge har med å medvirke i spørsmål om samvær. I Forandringsfabrikken sin nyeste undersøkelse «Det handler om oss», har de snakket med 100 barn i alderen 7-18 år om hvordan de har fått medvirke i samværsordningen (Forandringsfabrikken Kunnskapssenter, 2021). Det kommer frem av rapporten at barna har ulike erfaringer knyttet til å motta informasjon og medvirke i spørsmål om samvær. Jeg ønsker å se på hvordan barnevernet *kan* legge til rette for barns medvirkning omkring samvær og på hva barn og unge mener barnevernet *bør* gjøre i den sammenheng.

1.1 Tema og relevans

Barns rett til medvirkning er nedfelt i barnevernloven, men også en rekke andre lovbestemmelser, som vil bli redegjort for senere i oppgaven. I løpet av de siste årene har samvær og barn og foreldres rett til familieliv vært et sentralt tema. Norge er per oktober 2020, dømt av den europeiske menneskerettsdomstolen i Strasbourg, i 7 saker for brudd på artikkel 8 i menneskerettsloven (1999). Artikkel 8 omhandler enhvers rett til familieliv og «Norge blir særlig kritisert for å ikke legge til rette godt nok for at foreldre som har mistet omsorgen kan få barna sine tilbake» (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2020). En måte barneverntjenesten kan legge til rette for at foreldre kan få omsorgen for sine barn tilbake, altså tilbakeføring, er ved å opprettholde kontakt mellom barn og foreldre gjennom samvær. Dette har ført til at barneverntjenestene og fylkesnemndene har måttet sett på sin egen saksbehandling rundt samværsspørsmålet. Samtidig som at barneverntjenestene har fått et økt fokus på saksbehandlingen, har også Forandringsfabrikken løftet barns medvirkning

med hensyn til samvær med biologiske foreldre. På bakgrunn av dette er barns medvirkning og samvær meget relevante tema for min bacheloroppgave.

1.2 Problemstilling og avgrensning

I oppgaven belyses følgende problemstilling:

Hvordan kan barnevernsarbeideren legge til rette for barns medvirkning i spørsmål om samvær etter omsorgsovertakelse?

I oppgaven vil jeg belyse hvilke rettigheter barn har til medvirkning i barnevernssammenheng, og hva barnevernsarbeideren bør vurdere når barn uttaler seg om samvær. Jeg vil i oppgaven ta for meg barns medvirkning og vil ikke ha fokus på foreldrenes perspektiv. Barn regnes som mennesker under 18 år. På bakgrunn av oppgavens størrelse velger jeg å avgrense begrepet barn til å omhandle barn i alderen 7-18 år. Jeg vil i hovedsak anvende begrepet barn, men kan også benytte meg av barn og unge.

Barn under barnevernets omsorg kan ha samvær med biologiske foreldre, søsken, og andre personer som vurderes å være viktig for barn å opprettholde kontakt med. Med tanke på oppgavens størrelse velger jeg å avgrense oppgaven til å omhandle samvær med biologiske foreldre. Oppgaven tar for seg samvær etter omsorgsovertakelse, som innebærer vedtak etter barnevernloven § 4-12. Barn og foreldre kan utover fysiske samvær ha kontakt med hverandre på digitale medier, dette går jeg imidlertid ikke inn på i oppgaven.

1.3 Forforståelse

I min praksisperiode som student ved NTNU, var jeg i 17 uker i en kommunal barneverntjeneste. I løpet av praksis fikk jeg kjennskap til flere områder i saksbehandlingen der barns medvirkning var tema. Samvær viste seg å være et tema som jeg ble ekstra engasjert i med tanke på barns involvering. Jeg ble opptatt av hvordan barn fikk, og kunne medvirke i spørsmål knyttet til samvær med sine biologiske foreldre etter omsorgsovertakelse. Det var flere situasjoner i praksisperioden der jeg kjente på nysgjerrighet og hadde kritiske refleksjoner med tanke på «systemets» ivaretagelse av barns rett til medvirkning. Barn og unges erfaringer med barnevernet er satt på dagsordenen, og det har blitt gjennomført en del

undersøkelser med barn, samtidig er det en svakhet for oppgaven at det er mangel på studier som sier noe om hvordan samværsordninger påvirker barn på lang sikt (Stang & Baugerud, 2018, s. 12). Jeg vil samtidig påpeke at i den nyeste undersøkelsen til Forandringsfabrikken, har de snakket med 100 barn og unge, og at svarene vil ikke være representative fasitsvar for alle barn med lignende erfaringer. Men det forteller oss hva en del av barna i Norge synes er viktig for deres medvirkning i spørsmål om samvær. I løpet av 2019 hadde barneverntjenestene i Norge omsorgsansvaret for totalt 9771 barn (Statistisk sentralbyrå, 2020). Disse tallene gir oss en pekepinn på hvor ofte barnevernet i Norge gjør vurderinger om samvær, og hvor mange barn som i utgangspunktet kan medvirke i samværsordningen.

1.4 Begrepsavklaring

Samvær

Samvær defineres av barnevernloven som den tiden barn tilbringer sammen med biologiske foreldre. Koch og Walstad (2005) definerer samvær både etter samlivsbrudd og inngrep fra barnevernet, som: «*Stabil og utviklingsstøttene personlig kontakt mellom barnet og den av foreldrene barnet ikke bor fast sammen med*» (s. 19).

Omsorgsovertakelse

I tilfeller hvor det foreligger alvorlige mangler ved den daglige omsorgen som et barn får og det ikke kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved hjelpetiltak etter § 4-4 eller tiltak etter § 4-10 eller § 4-11, kan barneverntjenesten fremme sak for fylkesnemnda om å overta omsorgen for barn jf. barnevernloven § 4-12 bokstav a. For at barneverntjenesten kan fremme sak om omsorgsovertakelse må vilkårene i bokstavene a, b, c eller d i § 4-12 være oppfylt.

Barnevernsarbeider

Med begrepet barnevernsarbeider menes kontaktperson i barneverntjenesten. Kontaktperson er mer benyttet i dag, fremfor begrepet saksbehandler. Kontaktpersonen er den som har ansvaret for oppfølging av barn og foreldre etter omsorgsovertakelse. Kontaktperson og barnevernsarbeider er begreper som vil bli brukt for å benevne samme person i barneverntjenesten.

Medvirkning

Medvirkning vil i denne oppgaven forstås som barns muntlige uttalte meninger om ønsker, behov og opplevelser, samtidig som barns uttrykk kan observeres i form av kroppslige

reaksjoner (Stang & Baugerud, 2018, ss. 76-77). Det finnes flere beslektede begreper når det gjelder medvirkning, som innflytelse, deltakelse, uttale seg, danne egne synspunkter. Jeg vil i hovedsak anvende begrepet medvirkning, men kan også benytte meg av de andre da de er anvendt i flere lovtekster om barns medvirkning.

1.5 Metode

Bacheloroppgavens retningslinjer beskriver at oppgaven tar utgangspunkt i en teoretisk oppgave som baserer seg på litteraturstudie som metode. Oppgaven løses derfor ikke ved å undersøke og innhente data på egen hånd, men belyses ved bruk av allerede eksisterende og relevant litteratur.

1.6 Oppgavens struktur

I kapittel 1 presenterer jeg tema og relevans, problemstilling og avgrensning, forforståelse, og forklarer samtidig hva som menes med samvær, omsorgsovertakelse, barnevernsarbeider og medvirkning. Jeg beskriver kort om hvilken metode som gjelder for oppgaven. I kapittel 2 presenterer jeg relevant og aktuell teori og jeg starter med å presentere de relevante juridiske rammene for barnevernets oppgaver, barnets beste, samværsrett og barns rett til medvirkning. For å belyse problemstillingen mener jeg det er viktig å se nærmere på barns utvikling, omsorgssvikt og dens betydning for barns utvikling. Samtidig vil jeg se nærmere på hvilken erfaring barn har med medvirkning i barnevernet. I kapittel 4 drøfter jeg litteraturen som er presentert i kapittel 3, opp mot problemstillingen. Til slutt i kapittel 5, vil jeg oppsummere hva oppgaven har gitt meg svar på.

2 Teori

2.1 Juridiske rammer

2.1.1 Barnevernets oppgaver

Barnevernets mandat er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid jf. barnevernloven § 1-1. Hjelpen som barneverntjenesten gir, skal bidra til trygge oppvekstvilkår for barn og unge og er regulert av barnevernloven. Barneverntjenesten skal alltid forsøke å avhjelpe barn og familiers utfordringer med hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4 og mildeste inngreps prinsipp. Dersom hjelpetiltak etter § 4-4 eller tiltak etter § 4-10 eller § 4-11, ikke kan skape

tilfredsstillende forhold for barnet, kan barneverntjenesten fremme sak om omsorgsovertakelse. Barneverntjenesten har et løpende ansvar for å følge opp barnet, og barnet og foreldrenes utvikling etter omsorgsovertakelse. Barns rett til medvirkning gjelder for alle forhold som berører barnet og barnevernets plikt til å sørge for at barn blir hørt og får medvirke i egen sak, følger av barnekonvensjonen (1989) artikkel 12 nr. 1 og barnevernloven §§ 1-6 og 6-3. Se nærmere redegjørelse for barns medvirkning under punkt 2.1.4. Barnevernet skal også legge avgjørende vekt på å finne tiltak som er til barnets beste jf. barnevernloven § 4-1.

2.1.2 Barnets beste

«Hensynet til barnets beste innebærer en plikt for barnevernet til å konkret vurdere situasjonen til det enkelte barn for å finne den løsningen som vil være til beste for akkurat dette barnet» (Kjønstad, Syse, & Kjelland, 2017, s. 264). Det fremgår av Prop.106 L (2012-2013) at barnets beste er et overordnet prinsipp i alt av barnevernets arbeid. Prinsippet skal ivareta barns interesser og behov for beskyttelse og omsorg, og det skal vektlegges fremfor foreldrenes rettigheter (Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet, 2013, s. 83). Barn har ut fra prinsippet en rett til at hensynet om barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i *alle handlinger som berører barn*, jf. barnekonvensjonen artikkel 3 og Grunnloven (1814) § 104. Hensynet til barnets beste er nedfelt i barnevernloven § 4-1 og barnevernet skal legge vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen.

I barnevernloven § 4-19, legges det lite føringer og veiledning for hva barneverntjenesten og fylkesnemndene skal vektlegge i vurderingen av barnets beste med tanke på samvær, annet enn de hensyn som barnets-beste prinsippet generelt inneholder (Stang & Baugerud, 2018, s. 56). For å sikre hensynet til barnets beste må barnet få uttale seg og FNs barnekomité beskriver i generell kommentar (2009) nr. 12, at artikkelene om barns rett til medvirkning og barnets beste ikke kan gjennomføres korrekt hver for seg, men at komponentene i artikkelene forsterker hverandres respekt og funksjonalitet.

2.1.3 Samværsrett

Etter omsorgsovertakelse har barn og foreldre som hovedregel rett til samvær med hverandre jf. barnevernloven § 4-19 første ledd. Det er fylkesnemnda som skal ta stilling til og fatte

vedtak på omfanget av samvær mellom barn og foreldre. Fylkesnemnda kan også bestemme at foreldrene ikke kan ha samvær, på bakgrunn av hensynet til barnet jf. barnevernloven § 4-19 annet ledd. Det er imidlertid klare signaler fra norsk barnevernlovgivning, på at det skal mye til for å bestemme null samvær mellom barn og foreldre, etter flytting (Bunkholdt, 2017, s. 210).

«Fylkesnemndas beslutning om omfanget av samværet kan sees som en minimumsavtale fordi *utvidelse* av samværsretten kan foretas av barneverntjenesten alene, mens forslag om *innskrenkninger må behandles i Fylkesnemnda*» (Bunkholdt, 2017, s. 210).

Enhver har respekt for sitt privatliv og familieliv etter menneskerettsloven artikkel 8 og Grunnloven § 102. Barn skal også respekteres retten til å opprettholde personlig forbindelse og direkte kontakt med begge foreldrene, regelmessig, med mindre det er i strid med barnets beste jf. barnekonvensjonen artikkel 9 nr. 3.

Koch og Walstad (2005) mener at hovedmålet med samvær, må være at samværet bidrar til å støtte opp under barns utvikling på en positiv måte (s. 39). Samværsretten er et utslag av det biologiske prinsipp, som innebærer at å opprettholde kontakt mellom barn og foreldre innehar en verdi, og at fastsettelse av samværsrettens omfang skal vektlegges den verdi det kan ha for barnet å opprettholde kontakt med biologiske foreldre (NOU 2012: 5, ss. 101-102).

Høyesterett beskriver at samværsretten bygger på den forståelse at det vil ha en egenverdi for barn å ha kontakt med sine biologiske foreldre, uavhengig av målet om gjenforening, «men det må ikke utsette barnet for urimelig belastning – «undue hardship» (HR-2020-662-S, avsnitt 137). I avsnitt 116 sies det at:

«Det skal altså legges avgjørende vekt på å fastsette et samvær som er til barnets beste. Som utgangspunkt er det best for barn å ha et samvær med foreldrene som styrker og utvikler båndene mellom dem» (HR-2020-662-S).

2.1.3.1 Momenter ved fastsettelse av samvær

Forhold ved barnet som Haugli og Havik (2010) mener er særlig viktig å vurdere når det skal fattes avgjørelser om samvær er blant annet barnets alder, barnets særlige behov og barnets reaksjoner på samvær (s. 102). Forskning viser at det vil være nødvendig å endre og justere samværsordningen etter hvert, da barnets behov kan endre seg etter som barnet blir eldre (Stang & Baugerud, 2018, ss. 33-34). Det er avgjørende å observere og ta stilling til barns reaksjoner, da det kan være uttrykk for hvordan barnet har det. For at barnet skal tørre å

fortelle om sine opplevelser og ønsker må det skapes trygge arenaer og det kan være avgjørende å bli godt kjent med barnet for å tolke barnets uttrykk og signaler riktig (Stang & Baugerud, 2018, s. 77).

Koch og Walstad (2005) refererer til flere momenter ved barnet som er nødvendig å vurdere når barnet uttaler seg om ønsker om samvær:

- Barnets alder og utvikling
- Hva slags informasjon barnet har fått
- Om utsagn og atferd er i samsvar med hverandre
- Om barnet har stått så fritt som mulig til å danne seg en egen oppfatning
- Om barnets syn har vært relativt stabilt over tid (s. 40).

Barnevernet må vurdere om barnet er i stand til, og evner å ha en mening om samværs spørsmålet, ut ifra disse momentene. Dersom det er risiko knyttet til at barnets utvikling kan bli skadelidende, må barnets mening fravikes (Koch & Walstad, 2005, s. 49). Det er også tilfeller der barn sterkt motsetter seg samvær, uten noen åpenbar grunn. Det kan tilsynelatende se ut som det ikke foreligger noe negative forhold ved samværsbasen, selv om det kan være tilfellet. Dersom barnet påtvinges samvær uten at barnevernet er klar over de negative forholdene, kan det få store negative konsekvenser for barnet (Koch & Walstad, 2005, s. 50).

Forandringsfabrikken uttaler seg om vurderingen av barns reaksjoner i forslaget til ny barnevernlov, Prop. 133 L (2020-2021), de skriver følgende:

«Fagfolk må være forsiktige med å «tolke og synse» om reaksjonene vi kan få etter vi har møtt foreldre ... Reaksjoner kan være sinne, at vi er lukket, tristhet – eller at vi er oppgira eller veldig glade. Alt dette kan være sunne reaksjoner etter å ha møtt noen vi er glade i – eller sterkt knytta til» (Barne- og familiedepartementet, 2021, s. 263).

Det må gjøres en konkret og helhetlig vurdering av hvilket samværsomfang som vil være best for det individuelle barnet og det er en grunnleggende rettsikkerhetsgaranti (Barne- og familiedepartementet, 2021, s. 267). I høyesterettsdommen HR-2020-662-S avsnitt 142-144 legges blant annet barnets reaksjoner på samvær til grunn for vurderingen av omfanget. Sakkyndig i saken uttrykte bekymring til at hyppig samvær vil føre til *vedvarende belastning* for barnet. Hyppig samvær i sakkyndig sin uttalelse var ment mellom seks og tolv ganger i året.

Bunkholdt (2017, s. 219) sier at et krav til samvær er at de skal være utviklingstøttende. For at barn skal få utviklingsstøtte i samværene må foreldrene vise at de er interesserte og engasjerte i barnet. Barnet må få en opplevelse av at det er barnet som er i fokus, at barnet opplever egenverd og å bli satt pris på.

Etter flytting kan barn vegre seg for å ytre sine synspunkter om samvær, det kan handle om kompliserte lojalitetsbånd og emosjonelle bånd til sine biologiske foreldre, men også til fosterforeldre (Bunkholdt, 2017, s. 236). Haugli og Havik (2017, s. 75) viser til forskning som påpeker at samvær er tema som mange barn synes er vanskelig å snakke om, da det kan være vanskelig å kjenne på og sette ord på hva de føler og ønsker.

Det presenteres forskning i rapporten til Stang og Baugerud (2018, ss. 44-45) som viser at barnevernsarbeidere opplever at det er vanskelig å gjøre samværsvurderinger og at veiledning anses som nyttig. Barnevernsarbeidere mente at veiledning lettet arbeidet med å vurdere barnets beste i spørsmål om samvær, og forskningen påpeker at dette er et viktig forbedringsområde.

2.1.4 Barns rett til medvirkning

Barneverntjenesten har plikt til å sørge for barns medvirkning, og den følger av barnekonvensjonen artikkel 12 nr. 1 og barnevernloven §§ 1-6 og 6-3. Barns rett til å bli hørt i spørsmål som berører dem, følger også av Grunnloven § 104.

Barnevernloven § 1-6 gir alle barn som er i stand til å danne egne synspunkter, rett til å medvirke i alle forhold som vedrører dem. De skal få tilstrekkelig og tilpasset informasjon, de skal bli lyttet til og barnets synspunkt skal vektlegges i samsvar med barnets alder og modenhet. Barn har rett til å *fritt* gi uttrykk for sine synspunkter, men ingen *plikt*. Barn som er fylt 7 år, eller yngre barn som er i stand til å danne egne synspunkter skal få informasjon og anledning til å uttale seg før det tas avgjørelser i saker som angår barnet jf. barnevernloven § 6-3. Hensikten med barns medvirkning er å få frem barns egne synspunkt og perspektiv, som skal bidra til at de avgjørelsene som tas er til barns beste. Saksbehandlingsrundskrivet for barneverntjenestene (2017) presiserer derimot at «Barnets rett til medvirkning betyr ikke at barnet får vetorett eller rett til å bestemme», men at barnets synspunkter blir lyttet til og vektlagt i samsvar med barnets alder og modenhet (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Kap. 1.1.1.3).

I forskrift om medvirkning og tillitsperson (2014) § 9 beskrives det at barn som er under barnevernets omsorg har anledning til å ha med seg en person, som barnet har særlig tillit til, i kontakt og samtaler med barnevernet og barnets skal så tidlig som mulig informeres om dette. Formålet med tillitsperson er at barnet skal oppleve en trygghet i kontakt med barnevernet, slik at barnet lettere kan gi uttrykk for sine meninger og synspunkt i egen sak jf. § 8. For å kunne ivareta barns rett til å bli hørt i saker som berører dem etter bestemmelsene i barnevernloven, kan det oppnevnes talsperson for å sikre at barnet blir hørt i saker som skal behandles av fylkesnemnda jf. barnevernloven § 7-9 og forskrift om barnets talsperson i fylkesnemndsaker (2013) § 1. Talspersonen skal være uavhengig av barneverntjenesten og barnets foreldre.

Stang og Baugerud (2018) diskuterer i sin rapport om barn burde ha en eksplisitt rett til å nekte samvær. De ønsker imidlertid ikke å foreslå at barn skal ha rett til å nekte samvær, men dersom barn sterkt uttrykker motstand, verbalt eller ved kroppslig negative reaksjoner knyttet til samvær, bør det oppfattes som en sterk antakelse for at samvær ikke er til barnets beste (s. 164).

2.2 Barns utvikling

Utvikling kan sies å handle om de forandringene som skjer hos barn, de vokser og blir større, eldre og de blir mer modne gjennom sin oppvekst. I løpet av denne utviklingsprosessen blir barn påvirket av et samspill av både indre og ytre faktorer. Fra vi fødes som spedbarn knytter vi bånd til, og går inn i relasjoner til våre nærmeste omsorgspersoner. Barn utvikles og formes innenfor de relasjonelle rammene og all utvikling sett bort i fra modningsprosesser skjer i relasjon til andre mennesker (Håkonsen, 2014, s. 29).

Kognitiv utvikling handler om de mentale prosessene som innebærer evnen til å tenke, vurdere, løse problemer og utvikle språk og begreper (Håkonsen, 2014, s. 53). Den kognitive utviklingen har betydning for hva og hvordan barn forstår det som skjer rundt dem. Og i forbindelse med samværsvurderinger bør det tilrettelegges ut fra barnets kapasitet til å huske, forstå og intellektuelt mestre situasjonen. Det kan være en stor belastning for barnet dersom det er manglende forståelse av ulike forhold knyttet til samvær (Koch & Walstad, 2005, ss. 73-74). Hukommelse er også en del av barns kognitive utvikling og innehar det som kalles for eksplisitte og implisitte minner. Eksplisitte minner er de tidligere erfaringene og opplevelsene som vi husker og bevisst kan gjenfortelle. Implisitte minner er de tidligere erfaringene og

opplevelsene som vi ikke husker, men som utspiller seg i atferd (Stang & Baugerud, 2018, s. 24).

Utviklingen som skjer på det emosjonelle og sosiale området, er den viktigste utviklingen hos barn. Den spesielle kontakten som finner sted mellom barnet og barnets nærmeste omsorgspersoner, kalles for tilknytning. Barn med tilknytning til sine nærmeste omsorgspersoner vil ved behov søke trøst og beskyttelse hos dem (Håkonsen, 2014, s. 46). Innen utviklingspsykologien snakker man om trygg og utrygg tilknytningsorientering og den tidlige tilknytningen påvirker forholdet til våre relasjoner, resten av livet (Stang & Baugerud, 2018, s. 26). Alvorlige forstyrrelser i tilknytningsprosessen kan oppstå når barnets omsorgspersoner er blant annet avvisende, truende, uforutsigbar, manipulerende, invaderende, utilgjengelig og lite lydhør for barnets behov (Koch & Walstad, 2005, s. 61). Opprettholdelse av tilknytning til biologiske foreldre når barnet flytter kan være vanskelig da foreldrene ikke vil være til stede i hverdagssituasjoner, der barnet trenger trøst, beskyttelse og veiledning. I mange tilfeller bør heller ikke hovedmålet med samvær være å opprettholde tilknytning, da den allerede er forstyrret av omsorgssvikt. Følelsesmessige relasjoner derimot, vil som regel være bra for barn å opprettholde med biologiske foreldre (Koch & Walstad, 2005, s. 62).

Vigdis Bunkholdt refererer til Bowlby og hans teori om indre arbeidsmodeller. Indre arbeidsmodeller kan forklares å være en samling av tanker, følelser og handlingsberedskap. Barn som har fått god nok omsorg, utvikler en god indre arbeidsmodell og er i stand til å tro godt om seg selv og forventer at andre mennesker vil gi dem positiv oppmerksomhet og støtte. Derimot vil barn som har fått dårlig omsorg, kunne utvikle dårlig indre arbeidsmodell som fører til at barnet tviler på andres interesse og omsorg, samtidig som at det vil tvile på seg selv og føle seg avvist (Bunkholdt, 2017, s. 51).

2.2.1 Omsorgssvikt og dens betydning for barns utvikling

«Sårbarhet er karakteristika ved personen som øker risikoen for utvikling av psykiske lidelser, mens stress er uheldige miljøpåvirkninger» (Kvello, 2007, s. 21). Samspillet mellom positive og negative forhold i et barns liv vil ha konsekvenser for det enkelte barnets evne til å mestre stress og påkjenninger (Koch & Walstad, 2005, s. 32). For å vurdere i hvilken grad barn er utsatt for stress og sårbarheter, bør barnevernet kartlegge hvilke risiko- og beskyttelsesfaktorer barnet har i sin omsorgssituasjon. Risiko- og beskyttelsesfaktorer står i et gjensidig påvirkningsforhold. Men alvorlig risikofaktorer i barns liv, kan ikke alltid

komponeres med beskyttelsesfaktorer. Risikofaktor er en betegnelse på faktorer som øker faren for utvikling av psykiske lidelser (Kvillo, 2007, s. 22). Alvorlig risiko kan blant annet være fysisk og psykisk vold, overgrep, omsorgssvikt og fattigdom.

Av barn som gjentatte ganger i løpet av sitt liv opplever alvorlig risiko, er det flere som lever godt med dem eller som ikke tar skade av dem. Dette kan kalles for resiliens. Man kan si at resiliens er evnen til å utvikle seg positivt, til tross for risikofylte omgivelser. Mange kjenner nok disse barna som *løvetannbarn*. Det er viktig å huske at det er enorm variasjon i barns reaksjoner på stress og risikofaktorer (Borge, 2018, ss. 18-20). Når barneverntjenesten og fylkesnemnda skal ta stilling til samvær mellom barn og foreldre, er det viktig å tilrettelegge samvær slik at det mest sannsynlig vil fungere som en resiliensfaktor, og ikke som risikofaktor (Koch & Walstad, 2005, s. 32). Barn står i fare for å bli traumatisert dersom de utsettes for omsorgssvikt, vold og overgrep. Barn som utsettes for traumatiske belastninger samtidig som at omsorgen også svikter, er i risiko for å utvikle det som Nordanger og Braarud (2017) kaller for utviklingstraumer (s. 24).

2.3 Barns erfaring med medvirkning

Medvirkning kan kalles å delta i en beslutningsprosess, der noe besluttes og blir bestemt. Ungdommer som opplever å ha deltatt i slike beslutningsprosesser forteller i Paulsen (2016, s. 12) sin artikkel om god relasjon til en eller flere faste kontaktpersoner, som de har hatt over lengre tid. Ved hyppig skifte av kontaktpersoner oppleves medvirkning problematisk for ungdommene og det fører til mindre involvering. Tillit er et viktig moment i relasjonsarbeidet og beskrives av ungdommene som at de stoler på den ansatte. Det kommer også frem at en god relasjon gjør det lettere å stille spørsmål og gi uttrykk for sine synspunkter (Paulsen, 2016, s. 13).

Det er et stort behov for forskning, både når det gjelder hva som påvirker barn med tanke på de ulike momentene ved samvær, men også hvilke erfaringer barn selv har med samværsordningene (Stang & Baugerud, 2018, s. 12). Koch og Walstad (2005) påpeker at det er mangel på faglitteratur som sier noe om samværsproblematikk og hvordan vi kan bidra til en mer helhetlig tenkning om barns behov og utvikling når det gjelder samvær (s. 13).

«Det føles ut som tvang når vi må ha samvær med foreldre vi er redde for. Det er skummelt. Barnevernet vet ikke hvor skummelt det kan være å bli sendt på samvær da» (Forandringsfabrikken Kunnskapssenter, 2021, s. 16).

Forandringsfabrikken er en organisasjon i Norge som aktivt jobber for å formidle erfaringsbasert kunnskap fra barn og unge til barneverntjenestene. I starten av 2021 kom Forandringsfabrikken Kunnskapssenter ut med en ny rapport «Det handler om oss», som er en undersøkelse de har gjennomført med 100 barn i alderen 7-18 år. Undersøkelsen tar utgangspunkt i opplevelser av medvirkning knyttet til samvær.

Funnene fra de 100 barna som deltok i undersøkelsen viser blant annet at:

- 84 % har ikke fått vite hvorfor samvær ble bestemt som det ble
- 60 % har ikke fått være med å bestemme hvor ofte samværet skal være
- 62 % har ikke fått nok informasjon til at samvær skal kjennes trygt

(Forandringsfabrikken Kunnskapssenter, 2021, s. 8).

De barna som fikk nok informasjon om samvær, sier:

«Jeg har ikke så lyst til å vite når samværet er før bare en uke før. Jeg har avtalt dette med barnevernet. De forteller når det er i akkurat passe tid» (s. 43).

«Jeg synes at det er fint at de forteller meg når det skal være sånn at jeg ikke går og bekymrer meg for at det skal være samvær en dag som ikke passer for meg» (s. 43).

De barna som fikk for lite informasjon om samvær, sier:

«De har ikke sagt noe om hva jeg kan være med å bestemme eller mene noe om. Så jeg har ikke sagt noen ting egentlig. Har ikke visst at jeg kunne det» (s. 44).

«Jeg fikk ingen informasjon om samvær. De sa bare nå skal du på samvær. Jeg viste ikke hva samvær var en gang» (s. 45).

De barna som fikk være med å bestemme om samvær, sier:

«Jeg får mer tillit til barnevernet når jeg får bestemme. Bli tryggere å snakke med dem, for da vet jeg at de hører på det jeg sier og gjør noe med det» (s. 15).

Barna vil at barnevernet skal snakke med dem alene eller sammen med en trygghetsperson, slik at det kan bli trygt nok til å svare ærlig. Det poengteres fra barna i rapporten at

barnevernet «aldri kan ta en beslutning uten at vi har fått snakka trygt» (Forandringsfabrikken Kunnskapssenter, 2021, s. 23).

3 Drøfting

3.1 Hvordan kan barnevernsarbeideren legge til rette for barns medvirkning?

Stang og Baugerud (2018) påpeker i sin rapport at det er viktig og fange opp og observere barns uttrykk og samtidig skape trygge arenaer der barnet tør å fortelle om sine ønsker og opplevelser (s. 77).

Oppfølgingen av barnet i etterkant av omsorgsovertakelsen krever kontakt og samtaler med barnet. Barnevernsarbeideren har juridiske rammer å forholde seg til, samtidig som de har råd og kunnskap fra barn og unge, når det kommer til å involvere barn. Hva hvis barnevernsarbeideren, men også samfunnet for øvrig, har et syn på barn som innebærer at barn er sårbare individer som trenger å beskyttes? Det kan i flere tilfeller være riktig å tenke at barn må beskyttes. Barnevernet bør kartlegge hvilke risiko- og beskyttelsesfaktorer barnet har i sin omsorgssituasjon, for å vurdere i hvilken grad barn er utsatt for stress og sårbarheter. Barnevernsarbeideren må vurdere om barnet er i stand til å uttale seg i spørsmål om samvær og barnets mening bør fravikes, dersom det er risiko knyttet til at barnets utvikling kan bli skadelidende (Koch & Walstad, 2005, s. 49).

I andre tilfeller der barnevernsarbeideren ser på barnet som en egen aktør, og som kaptein i eget liv, vil det også være viktig å tenke på hva det vil si for barnet å uttale seg. Selv om barn har levd med alvorlig risiko og til tross for dette har en positiv utvikling slik som Borge (2018, ss. 18-20) beskriver, må man alltid vurdere om det vil kunne påvirke barnets utvikling i negativ forstand, å skulle uttale seg om samværsordningen med biologiske foreldre.

Av de ungdommene som er snakket med i artikkelen til Paulsen (2016, s. 12), er det flere som påpeker viktigheten av relasjon til kontaktpersonen. Å skape relasjon mellom barnet og kontaktpersonen kan ta tid. En årsak til det kan være at barn i barnevernet ofte har vært utsatt for en form for omsorgssvikt og kan ha utviklet dårlige indre arbeidsmodeller som gjør det vanskelig for barn å stole på og knytte seg til nye voksenpersoner. Samtidig spiller den tidlige tilknytningen en stor rolle for barnet i relasjoner med andre (Stang & Baugerud, 2018, s. 26). En annen årsak kan være fordi de i mange tilfeller har vært utsatt for hyppig bytte av kontaktpersoner. Noen barneverntjenester er inndelt i team, for eksempel undersøkelsesteam,

tiltaksteam og omsorgsteam. For barn som blir flyttet i fosterhjem etter omsorgsovertakelse jf. barnevernloven § 4-12, vil det kunne bety at de har to kontaktpersonbytter før de får den kontaktpersonen som skal følge de opp etter flytting (omsorgsteam).

Andre grunner til bytte av kontaktperson kan være uforutsette årsaker, som sykdom og bytte av jobb. Barn som ofte får nye kontaktpersoner, kan oppleve å må starte relasjonsbyggingen på nytt og det er derfor nærliggende å tro at barn og unges opplevelse av å bli hørt og tatt på alvor, svekkes. Ungdommene beskriver at relasjon bidrar til at barn stiller spørsmål og uttaler seg om sine meninger, og følgelig at hyppig skifte av kontaktperson kan føre til mindre involvering og medvirkning (Paulsen, 2016, s. 13). Man kan derfor hevde at barnevernsarbeideren må ha fokus på å skape relasjon og trygge arenaer for å kunne legge til rette for medvirkning, og at relasjon har en avgjørende betydning. Likeså kan man hevde at hyppig bytte av kontaktperson ikke er til barnets beste. Det vil ikke skape stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen jf. barnevernloven § 4-1 andre punktum. Til tross for at kontaktpersonen ikke vil være den primære omsorgspersonen for barnet, så kan allikevel slike brudd på relasjoner påvirke barns tillit til hjelpeapparatet og voksenpersoner generelt.

En måte kontaktpersonen kan legge til rette for at bytte av kontaktperson skal bli trygt, er å involvere barnet i å gi relevant og betydningsfull informasjon videre til ny kontaktperson. Sammen kan barnet og kontaktpersonen bli enig om hva den nye kontaktpersonen trenger å vite, for at det skal føles trygt å bytte. Samtidig kan det være hensiktsmessig å ha de første møtene sammen, både barnet, den nåværende og den fremtidige kontaktpersonen. Det kan bidra til å gjøre relasjonsbyggingen enklere, dersom dette er noe barnet ønsker selv.

Barnet skal informeres så raskt som mulig om anledningen til å ha med seg en tillitsperson i kontakt med barnevernet jf. forskrift om medvirkning og tillitsperson § 9, som er en måte barnevernsarbeideren kan legge til rette for medvirkning på. På den måten kan kontakt med barnevernet oppleves som en tryggere situasjon for barnet, og det vil bidra til en slags stabilitet og kontinuitet, dersom barnets tillitsperson er med i samtaler med barnevernet. Samtaler med barnet og kontaktperson med andre til stede, for eksempel fosterforeldre eller foreldre, vil kunne bidra til at barn ikke tør å svare ærlig og kan skape en vanskelig situasjon for barnet. Barn beskriver at de ønsker å snakke med kontaktpersonen alene eller sammen med en tillitsperson for at det skal være trygt til å kunne svare ærlig. Barn sier også at

kontaktpersonen må spørre åpent uten å presse dem og uten å ha en forventning til hva de skal svare (Forandringsfabrikken Kunnskapssenter, 2021, s. 23).

Med bakgrunn i dette kan man hevde at kontaktpersonen bør legge til rette for trygge arenaer og forberede til samtaler sammen med barnet. Forberedelse sammen med barnet er også en form for medvirkning. Barnet kan få mulighet til å uttale seg om hvilken arena man skal gjennomføre samtalen på, hvem som skal være til stede og hva man skal snakke om.

Barneverntjenestens krav til å dokumentere sitt arbeid følger av forsvarlighetskravet jf. barnevernloven § 1-4, og det kan oppleves som skremmende for barn. Det kan være hensiktsmessig å snakke med barnet om hva man har snakket om i samtalen og bli enige om hva som skal skrives ned og ikke. På den måten kan barnevernsarbeideren fange opp dersom det er spørsmål som barnet ikke har forstått og kan få en oppklaring i det. En del av å legge til rette for medvirkning er også å ta med barnet i prosessen etterpå. Det handler om å gi barnet ærlige svar uansett utfall av samværsordningen. Det kan være nærliggende å tenke at det vil være av større betydning for barnet å få høre utfallet fra kontaktpersonen, enn fra fosterforeldrene eller foreldrene. På den måten kan man opprettholde tillit og relasjon mellom barnet og kontaktperson, samtidig som at kontaktpersonen sikrer seg at det er riktig formulert og at det ikke oppstår unødige misforståelser, hvis andre skulle formidlet dette.

Ungdom beskriver at de også har hatt opplevelse av medvirkning selv om det har blitt bestemt noe annet enn det ungdommen ønsker. Dette er i situasjoner der ungdommen har fått informasjon, ungdommens ønsker har blitt lyttet til, tatt med i vurderingen og er vektlagt i prosessen. Det er nærliggende å tro at barns opplevelse av medvirkning i stor grad handler om å bli lyttet til og tatt på alvor, og at det ikke alltid er viktigst å få det som de ønsker for å oppleve medvirkning (Paulsen, 2016, s. 11).

Samtaler med barnet må være tilrettelagt ut fra barnets alder og modenhet. Når barnevernsarbeideren skal legge til rette for barns medvirkning er det viktig å tenke over hvordan man formulerer spørsmål til barn. Det er forskjell på «hvor ofte vil du møte mamma og pappa?» og «hvis du hadde fått bestemme selv, hvor ofte ville du møtt mamma og pappa?». Det er viktig å formulere spørsmålene slik at barnet ikke får urealistiske forhåpninger til graden av medvirkning. Dette vil igjen kunne føre til at barnet opplever å ikke få medvirke.

Barnets mening kan endre seg over tid, dermed vil det være opp til barnevernsarbeideren å jevnlig snakke med barnet om samværsordningen (Stang & Baugerud, 2018, ss. 33-34). Samtidig kan jevnlig samtaler med barn oppleves som et press til å uttale seg, samt ha en mening til enhver tid. For å kunne vite om barnet ønsker å bli spurt om samvær, kan det være viktig å avklare dette med barnet på forhånd. Barna Forandringsfabrikken snakket med sier at kontaktpersonen må snakke jevnlig med dem og høre hva de tenker om samvær. De sier at det kan skje ting som gjør at de endrer mening om de vil ha mer eller mindre samvær og at de må bli spurt jevnlig slik at de kan endre det hvis de vil. De uttrykker at det er rart å bestemme for et helt år, om hvor ofte de vil treffe sine biologiske foreldre. Samtidig sier de at det alltid er gode grunner til at de endrer mening og at kontaktpersonen må være nysgjerrig på hvorfor (Forandringsfabrikken Kunnskapssenter, 2021, s. 23). Dersom barnets ønsker og barnets særlige behov tilsier at samvær bør økes, har barneverntjenesten anledning til å utvide samværsretten alene (Bunkholdt, 2017, s. 210). Samtidig som at barna sier at de ønsker å bli spurt jevnlig kommer det også frem av rapporten til Forandringsfabrikken (2021) at barn har forskjellige opplevelser og preferanser. Vi kan se av sitatene fra undersøkelsen at barna har forskjellig ønsker når det gjelder informasjon angående samvær. Barn er forskjellige og har ulike ønsker knyttet til samvær med biologiske foreldre. På bakgrunn av det kan man hevde at barn og unge har et felles ønske om å bli lyttet til og tatt på alvor, og at barnevernsarbeideren må møte barn og unge med en åpenhet og forsøke å finne løsninger sammen med det enkelte barnet. Altså gjennom relasjon og trygge arenaer i møter med kontaktpersonen kan barnet få informasjon om saken og mulighet til å medvirke i en beslutningsprosess der noe blir bestemt.

3.1.1 Hva kan være årsaker til barns opplevelser av manglende medvirkning?

Som presentert i teoridelen, beskriver et barn at det ikke har fått informasjon om hva samvær er (Forandringsfabrikken Kunnskapssenter, 2021, s. 45). Det kan hende at barnet er snakket med på en eller annen måte, men at informasjonen kanskje ikke var tilpasset barnets alder og modenhet, som kan gjøre det vanskelig å forstå og huske senere. Likevel om barnet kan være snakket med, er det uansett barnets opplevelse og det er barnevernsarbeideren sin oppgave å snakke med barnet på en slik måte at det er forståelig. For lite eller ingen informasjon er ikke bare et brudd på barnevernets saksbehandling, men det kan også oppleves for barnet som brudd på tillit til barnevernet. Slike opplevelser med barnevernet er svært uheldig, og man kan tenke seg at det vil kunne bidra til å opprettholde barnets indre arbeidsmodell, og antakelsen om at barnet selv ikke er verdt noe og at andre mennesker ikke er til å stole på (Bunkholdt,

2017, s. 51). Samtidig vil barnevernets rolle i samfunnet som hjelpere for barn, kunne oppleves lite troverdig for dette barnet. Det vil igjen kunne føre til at barnet ikke ser noe poeng i å spørre om informasjon eller medvirke ved senere anledning, slik som ungdommene i artikkelen til Paulsen beskriver (2016, s. 13). Informasjon som ikke er tilpasset barnets alder og modenhet kan være en årsak til barns opplevelse av manglende medvirkning.

Kontaktpersonen skal gi barnet nok og tilpasset informasjon til at de skal kunne medvirke i egen sak og barnets synspunkt skal vektlegges i samsvar med alder og modenhet. Samtidig skal kontaktpersonen også vurdere barns utvikling og behov opp mot de risikofaktorene som samvær kan inneholde. Risikofaktorene ved samvær og barns ønsker og meninger må ses opp mot hverandre, for å vurdere om hvor mye barnets mening skal vektlegges med tanke på risiko for barnets utvikling. På den ene siden kan det være tilfeller der barn sterkt motsetter seg samvær og det kan se ut som at det ikke foreligger negative forhold ved samværsbasen, selv om det kan være tilfelle (Koch & Walstad, 2005, s. 50). Dersom barnevernsarbeideren ikke er kjent med disse negative forholdene og barnet blir sendt på samvær til tross for sine ønsker, kan barnet sitte igjen med en opplevelse av å ikke få medvirke. Det vil være uheldig både med tanke på barnets opplevelse av medvirkning, men også med tanke på risikoen knyttet til barnets utvikling. På den andre siden kan det være tilfeller der barnevernsarbeideren er kjent med de negative forholdene ved samværsbasen og hvor barnet uttrykker sterkt ønske om samvær, til tross for dette. Når barnevernsarbeideren er kjent med negative forhold og på bakgrunn av det vurderer at barnets mening ikke skal vektlegges, som kan føre til sjeldne eller ingen samvær, vil også da barnet kunne føle på manglende medvirkning i egen sak. Både når barnet motsetter seg, eller ønsker samvær, vil barnet kunne føle på å ikke få medvirke, hvis barnevernsarbeideren gjør andre vurderinger og beslutninger enn barnet. Som saksbehandlingsrundskrivet presiserer så betyr barns medvirkning at barnets synspunkter skal bli lyttet til og vektlagt etter alder og modenhet, men at barnet ikke får vetorett eller rett til å bestemme (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Kap. 1.1.1.3) Ut fra dette kan man hevde at informasjonen barnet får fra barnevernsarbeideren om hva retten til å medvirke innebærer, vil være avgjørende for barns opplevelse av å bli hørt.

En ting som jeg la spesielt merke til under gjennomgangen av den nye rapporten til Forandringsfabrikken, er at de gjennomgående anvender uttalelsen «å få være med å bestemme» eller «å få bestemme» om begrepet medvirkning (Forandringsfabrikken Kunnskapssenter, 2021). Lovtekstene om medvirkning anvender i stor grad begrepene

medvirkning, å bli hørt, å uttale seg og å gi uttrykk for sine synspunkter. Som nevnt ovenfor påpeker retningslinjene til barnevernet at barns medvirkning ikke betyr at barn får vetorett eller rett til å bestemme (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Kap. 1.1.1.3). «Jeg får mer tillit til barnevernet når jeg får bestemme. Blir tryggere å snakke med dem, for da vet jeg at de hører på det jeg sier og gjør noe med det» (Forandringsfabrikken (2021, s. 15). Det er ingen avklaring i rapporten til Forandringsfabrikken om hva de mener med «å få bestemme». Dersom barna i rapporten har en annen oppfatning av hva retten til barns medvirkning innebærer enn det loven beskriver, er det grunn til å tro at de innehar en opplevelse av å ikke bli hørt. Hvis både kontaktpersonen og barnet har felles begrepsforståelse så er det nærliggende å tro at det er mindre sjanse for at barnet opplever manglende medvirkning. Barnet må få riktig informasjon om hva medvirkning i egen sak innebærer.

3.1.2 Dilemma knyttet til barns medvirkning

Forskning (Haugli & Havik, 2010, s. 74) viser at samvær er et tema som mange barn synes er vanskelig å snakke om. Bunkholdt (2017, s. 236) påpeker at barn som har flyttet ut fra hjemmet kan være i en lojalitetskonflikt med biologiske foreldre, men også fosterforeldre, som gjør at de kan vegre seg for å uttale seg. Det kan handle om at de synes det er vanskelig å kjenne på, men også sette ord på hva de egentlig føler og ønsker (Haugli & Havik, 2010, s. 75). Barn er opptatt av å ikke såre noen og de ønsker å tilfredsstille alle partene. Således vil det være viktig å huske for barnevernsarbeideren at barnet har en rett til å uttale seg, men ingen plikt. Barnet kan føle på et stort ansvar, skam og skyldfølelse av utfallet av samværsordningen, ovenfor sine biologiske foreldre og fosterforeldre.

Hvordan kan vi være sikre på at barnets stemme, oppriktig er barnets stemme? Koch og Walstad (2005, s. 40) nevner at barnevernsarbeideren må vurdere om barnets mening er påvirket av andre eller om de har stått fritt til å danne seg egen oppfatning. Det er nærliggende å tro at barnet kan svare det de tror foreldrene ønsker at de skal svare, på spørsmål om samvær. Ellers kan foreldre påvirke, men også presse barnet til å si noe annet enn det barnet selv ønsker. I slike tilfeller kan det være vanskelig for barnet å si sin egen mening, både på bakgrunn av lojaliteten til foreldrene, men også av redsel hvis foreldrene utgjør en trussel for barnet, på bakgrunn av tidligere opplevelser. Derfor vil det være et dilemma for barnevernsarbeideren å vurdere om barnets synspunkt er oppriktig, men også på bakgrunn av at forskning viser at barn kan etterspørre mer samvær enn de kan håndtere (Stang &

Baugerud, 2018, s. 34). Barn kan kjenne på et press og ansvar, bare ved at de blir spurt om samvær. Barnevernsarbeideren vil ofte kunne oppleve et dilemma knyttet til barns medvirkning i samværsordningen, da barn som har levd under skadelige forhold kan ha et vanskelig og ambivalent forhold til sine biologiske foreldre. Det vil være viktig for barnevernsarbeideren å sikre seg at det legges til rette for samvær som vil virke som en resiliensfaktor og ikke som en risikofaktor (Koch & Walstad, 2005, s. 32).

Skal man spørre barnet om hva de tenker vil være best, dersom man er redd for at det kan bli en stor påkjenning til barnet? Kan barnevernsarbeideren vurdere at det er til barnets beste å ikke uttale seg? Som nevnt tidligere i oppgaven påpekes det at barnets mening må fravikes, dersom det ikke er til barnets beste med tanke på barnets utvikling (Koch & Walstad, 2005, s. 49). Hvis man vurderer at det ikke er til barnets beste å bli spurt om samvær, skal det ligge gode vurderinger til grunn og det er viktig å dokumentere det. På den måten kan barnet se i mappen sin selv, at det står en vurdering på hvorfor det ble slik. Samtidig må barnet få en forklaring om hvorfor, som er tilpasset deres alder og modenhet. Dersom barnet ikke blir spurt på et tidspunkt, kan mange ting endre seg etter hvert, og barnevernsarbeideren må ta nye vurderinger om barnet skal blir spurt senere.

3.2 På hvilken måte kan barnevernsarbeideren inkludere barnets synspunkter i vurdering av samværsordningen?

Ut fra barnets kognitive utvikling kan man vurdere om hva barnet forstår av det som skjer rundt seg, og samvær bør tilrettelegges ut fra barnets kapasitet til å forstå og intellektuelt mestre situasjonen, ellers kan samvær være en stor belastning for barnet (Koch & Walstad, 2005, ss. 73-74). For at barnevernsarbeideren skal kunne tilrettelegge for samvær som vil være til barnets beste må barnet få uttale seg jf. generell kommentar nr. 12 (2009). Det skal vurderes konkret og helhetlig om hvilket samværsomfang som vil være best for det individuelle barnet (Barne- og familiedepartementet, 2021, s. 267). Barnevernsarbeidere må legge til rette for samvær med biologiske foreldre, som vil ha en verdi for barnet (NOU 2012: 5, s. 102). Etter at Norge har blitt dømt syv ganger for brudd på menneskerettsloven art. 8 i den europeiske menneskerettsdomstolen i Strasbourg, har dette vært et stort fokus i media, men også i fylkesnemnda og barnevernet. Det kan være nærliggende å tro at barneverntjenesten nå har mer fokus på å legge til rette for samvær mellom barn og foreldre, enn de har fokus på hensynet til barnets beste og barnets synspunkt, for å unngå krenkelse av art. 8. Det vil være uheldig og i noen tilfeller skadelig for barn dersom det blir bestemt hyppigere samvær enn det barnet ønsker og det barnets utvikling kan tåle. Men hvordan kan

barnevernsarbeideren vurdere at lite eller null samvær med foreldre er det beste for barnet, uten å krenke menneskerettsloven. art. 8? Stang og Baugerud (2018, s. 74) viser til EMD dommen Adele Johansen mot Norge, som beskriver at dersom det er til skade for barnets helse og utvikling, kan ikke foreldre gis rett til samvær etter menneskerettsloven art. 8. Barnets beste skal vektlegges fremfor foreldrenes rettigheter (Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet, 2013, s. 83). Dersom barnet ikke ønsker samvær med foreldre beskriver barn at barnevernsarbeideren må lytte til det og ikke sende barnet på samvær, da det føles som tvang og oppleves som skummelt (Forandringsfabrikken Kunnskapssenter, 2021, s. 17).

Når barnevernsarbeideren skal vurdere barnets synspunkt i samværsordningen må de ta utgangspunkt i den helhetlige situasjonen og ha fokus på at samvær ikke skal innebære urimelig belastning for barnet. Som loven beskriver skal barnevernet vurdere om barnet er i stand til å gi uttrykk for sine synspunkt ut fra alder og modenhet jf. barnevernloven §§ 1-6 og 6-3. På bakgrunn av dette kan man tenke seg at barnevernsarbeidere må gjøre vurderinger på om i hvilken grad barnets mening skal tillegges vekt ut ifra hvilke konsekvenser det vil kunne ha for barnets utvikling og kontinuitet og trygghet i omsorgen. Vektleggingen av barnets mening må vurderes ut fra barnets ønsker, utvikling og modenhet og om hvilke behov barnet har ut fra dette. Man må også ta en vurdering på om barnets stemme er påvirket av andre, den lojaliteten barnet har til sine foreldre, opp mot hvordan barnet fremstår og hva barnet ønsker. Barnevernsarbeideren må til tider vurdere om barnets ønsker om samvær er til barnets beste, og i hvilken grad barnets ønsker skal vektlegges når barnets fremtoning, ønsker og utvikling er motsigende.

Barns reaksjoner på samvær blir beskrevet som et av flere viktige momenter i vurderingen av samværsordningen, både i høyesterettsdommen HR-2020-662-S, men også av Haugli og Haavik (2010), og Stang og Baugerud (2018). Som nevnt i teoridelen påpekte Forandringsfabrikken at fagfolk må tolke barns reaksjoner etter samvær, med forsiktighet. De beskriver at både sinne, tristhet og nedstemthet kan være sunne reaksjoner på lik linje med glede og oppstemthet, som kommer av å ha møtt noen de er sterkt knyttet til (Barne- og familiedepartementet, 2021, s. 263).

Kan det være slik at barnevernet, men også fosterhjem, skole, barnehage og systemet for øvrig, tolker barns reaksjoner etter samvær konsekvent i negativ forstand?

Barnevernsarbeideren skal vurdere barnets reaksjoner opp mot barnets synspunkt, men hva

om disse er motsigende? Det kan tyde på at Forandringsfabrikken mener at både «negative» og «positive» reaksjoner kan være sunne reaksjoner, men hvordan kan barnevernsarbeideren være sikker på at det er sunne reaksjoner, til tross for negative uttrykk?

Vi vet at barn som har vært utsatt for traumer kan oppleve kroppslige reaksjoner før, under eller etter samvær med personer som tidligere har utsatt dem for traumatiske opplevelser (Stang & Baugerud, 2018, s. 77). Slike opplevelser ligger latent i barnets implisitte hukommelse og på bakgrunn av det kan man tenke seg at barnet ikke vil være i stand til å forstå hva dets reaksjoner kan være et uttrykk for. Stang og Baugerud presenterer forskning i sin rapport, som viser at barn til tider kan etterspørre mer samvær og kontakt enn de kan håndtere (2018, s. 34). Barnevernsarbeideren innehar kunnskap om barnets utvikling og barnets resiliens opp mot den omsorgssvikt det har vært utsatt for, som vil kunne si noe om i hvilken grad barnet er utsatt for stress og sårbarheter. Det er på bakgrunn av dette grunn til å tro at barnevernsarbeideren i større grad enn barnet selv, vil kunne se den langvarige risikoen og beskyttelsen for barnets utvikling.

Samtidig kan det tyde på at barnevernsarbeideren må lytte til barna og tro på det de sier, når barnas mening og reaksjoner er motsigende, slik som Forandringsfabrikken påpeker.

Likevel om barnevernsarbeideren innehar kunnskap om hva som er utviklingsfremmende for barn, påpekes det i rapporten til Stang og Baugerud (2018) at vi ikke vet nok om hvordan samvær påvirker barn på lang sikt (s. 12). Ut ifra dette kan det hevdes at det trengs mer prospektive studier som kan gi oss bedre svar på dette, for å kunne avgjøre samværsordninger som tilfredsstiller barns behov, ønsker og utvikling. Likeledes viser forskning at barnevernsarbeidere opplever samværsvurderinger som utfordrende og at veiledning i samværsvurderinger anses som nyttig.

4 Avslutning

Jeg har i denne oppgaven forsøkt å belyse hvordan barn kan involveres i spørsmål om samvær med biologiske foreldre. For å få noen svar på problemstillingen *hvordan kan barnevernsarbeideren legge til rette for barns medvirkning i spørsmål om samvær etter omsorgsovertakelse*, har jeg i drøftingsdelen diskutert aktuell og relevant teori som ble presentert i teoridelen. Som beskrevet innledningsvis var barns medvirkning og samvær tema som jeg ble opptatt av i min praksisperiode i barneverntjenesten. Forforståelsen min var at medvirkning og samvær er tema som i dag er i fokus, blant annet på bakgrunn av at Norge er

dømt for krenkelse av familiers rett til privatliv og familieliv. Samtidig jobber Forandringsfabrikken iherdig for å spre kunnskap fra barn og unges erfaringer knyttet til medvirkning og samvær. Jeg vurderte at det var sentralt å presentere de juridiske rammene for samværsretten, barnets beste og barns medvirkning for å få en forståelse av hvilke rettigheter det innebærer for barnet.

Gjennom arbeidet med oppgaven har jeg fått bekreftet at det er mange momenter barnevernsarbeidere skal vurderes med tanke på samværsordningen og barns medvirkning. I lys av funn i oppgaven, er det nærliggende å tro at dersom barnevernsarbeideren klarer å gi tilpasset informasjon til barnet, samtidig som at barnets mening blir lyttet til og vektlagt i prosessen, så kan barn oppleve å få medvirke, til tross for annet utfall enn barnets ønske. Det kan tyde på at det er viktig for barn og unge å føle at de blir tatt på alvor og at deres mening har en betydning, og at det er viktige nøkkelord for å skape relasjon og tillit mellom barnet og kontaktpersonen. Det ser også ut til at en felles begrepsforståelse og forståelse av hva barns medvirkning innebærer, vil gjøre medvirkningsprosessen enklere for barnet og barnevernsarbeideren, samtidig som det trolig vil styrke tillit og relasjon.

Det presenteres forskning i oppgaven som viser at det er mangel på studier som forteller oss hvordan samværsordningen påvirker barn på lang sikt (Stang & Baugerud, 2018, s. 12). Undersøkelsen til Forandringsfabrikken viser at barn og unge har forskjellige preferanser og ønsker knyttet til samvær med biologiske foreldre. På bakgrunn av det kan man hevde at det ikke vil være hensiktsmessig å finne et fasitsvar på hvordan og i hvilken grad man skal involvere barn, selv om det isolert sett kan virke som en enkel løsning. Det kan tyde på at barnevernsarbeideren må vektlegge barns synspunkt i spørsmål om samvær individuelt i hver enkelt sak, for at samvær skal være til barnets beste. Forskningen påpeker at dette er et viktig forbedringsområde (Stang & Baugerud, 2018, s. 44-45). På bakgrunn av dommene fra den europeiske menneskerettsdomstolen og fokuset det har skapt omkring samvær og rett på familieliv, vil det i årene fremover bli spennende å følge med på hva som skjer både på forskningsfronten og saksbehandlingen rundt samvær mellom barn og foreldre.

5 Litteraturliste

- Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet. (2013). *Endringer i barnevernloven*. (Prop. 106 L (2012-2013)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/7d0ea1b89cc54939b17e69a20d5f7b48/no/pdfs/prp201220130106000dddpdfs.pdf>
- Barnekonvensjonen. (1989). FNs konvensjon om barnets rettigheter. Hentet fra: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf
- Barne- og familiedepartementet. (2021). *Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven*. (Prop 133 L (2020-2021)). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/f325e4de00fb472f85a7a2b94124f531/no/pdfs/prp202020210133000dddpdfs.pdf>
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2017). Retningslinjer til Barneverntjenestens saksbehandling. (Rundskriv 01/2017) Hentet fra <https://www.bufdir.no/barnevern/fagstotte/saksbehandlingsrundskrivet/>
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2020, 27. oktober). Bufdir ber barneverntjenestene vurdere mer samvær. Hentet fra: https://bufdir.no/aktuelt/ber_barneverntjenestene_vurdere_mer_samvar/
- Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>
- Borge, A. (2018). *Resiliens. Risiko og sunn utvikling* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bunkholdt, V. (2017). *Fosterhjemsarbeid. Fra rekruttering til tilbakeføring* (4. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Forandringsfabrikken Kunnskapssenter. (2021). *100 barn 7-18 år om samvær i barnevernet. Det handler om oss*. Forandringsfabrikken Kunnskapssenter. Hentet fra <https://www.forandringsfabrikken.no/det-handler-om-oss-2021>

Forskrift om barnets talsperson i fylkesnemndsaker. (2013). Forskrift om barnets talsperson i saker som skal behandles i fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker (FOR-2013-02-18-203). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2013-02-18-203>

Forskrift om medvirkning og tillitsperson. (2014). Forskrift om medvirkning og tillitsperson (FOR-2014-06-01-697). Hentet fra https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-06-01-697#KAPITTEL_1

Generell kommentar nr. 12 (2009) Barnets rett til å bli hørt. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/barnets-rettigheter/generell-kommentar-12.pdf>

Grunnloven. (1814). Kongeriket Norges Grunnlov (LOV-1814-05-17). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17-nn?q=grunnloven>

Haugli, T., & Havik, T. (2010). *Samvær i barnevernsaker, psykologiske og juridiske vruderinger*. Oslo: Universitetsforlaget.

Håkonsen, M. K. (2014). *Psykologi og psykiske lidelser* (5. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Kjønstad, A., Syse, A., & Kjelland, M. (2017). *Velferdsrett 2 - barneverns- og sosialrett* (5. utg.) Oslo: Gyldendal juridisk.

Koch, K., & Walstad, E. (2005). *Samvær, mellom barn og foreldre som ikke bor sammen*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Kvello, Ø. (2007). *Utredning av atferdsvansker, omsorgssvikt og mishandling*. Oslo: Universitetsforlaget.

Menneskerettsloven. (1999). Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (LOV-1999-05-21-30). Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30?q=menneskerettsloven>

Nordanger, D., & Braarud, H. (2017). *Utviklingstraumer: Regulering som nøkkelbegrep i en ny traumepsykologi*. Bergen: Fagbokforlaget

NOU 2012: 5. (2012). *Bedre beskyttelse av barns utvikling: Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Paulsen, V. (2016). Ungdommers erfaringer med medvirkning i barnevernet. *Fontene forskning*, 9(1), 4-15. Hentet fra <https://fonteneforskning.no/pdf-15.44730.0.3.addb44a4fe>

Stang, G. E., & Baugerud, G.-A. (2018). *Samvær etter omsorgsovertakelse. En barnefaglig og juridisk utredning*. Oslo: OsloMet - storbyuniversitetet.

Statistisk sentralbyrå. (2020). Barnevern. Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/barneverng>

Dommer

Norsk rettspraksis

(HR-2020-662-S)